

GÖBEKLİTEPE KÜLTÜRÜ VE UYGARLIK TARİHİ İÇİNDEKİ YERİ

Göbeklitepe ile kamuoyumuz oldukça yakın bir tarihte tanışmıştır. Göbeklitepe'ye duyulan ilgi bazı yabancı yayın organlarında çıkan, oldukça sansasyonel bir bakış açısı sergileyen yazılar ile tetiklenmiş, bunun sonucu olarak da bilimsel gerçekler ile bilim dışı yorumlar birbirine karışmıştır. Esasen Göbeklitepe kazıları 1995 yılında başlamış, daha ilk kazı mevsiminden itibaren ortaya çıkan heyecan verici buluntular sürekli olarak bilim dünyasına, çeşitli yayınlar ile yansıtılmıştır. Bu konuşmada, Göbeklitepe'nin kültürel süreç içindeki yeri, çağdaşı olan diğer kazı yerlerindeki sonuçlarla birlikte ele alınarak tanıtılacaktır. Göbeklitepe, günümüz uygarlığının temellerinin atıldığı Neolitik dönemin başlarına, günümüzden önce yaklaşık oniki bin ile dokuz bin yılları arasındaki döneme tarihlenmektedir.

Neolitik dönem, uygarlık tarihinin en önemli sıçrama noktalarından biri olarak kabul edilmekte ve "Neolitik Devrim" olarak da tanımlanmaktadır. Avcı toplayıcı göçebe yaşam modelinin yerini tarım ve hayvancılığa dayalı yerleşik düzenin almasıyla insanların doğal çevre ortamı ile olan ilişkileri, beslenme alışkanlıkları, toplumsal örgütlenme biçimleri tümüyle değişerek yeniden biçimlenmiştir. Neolitik dönemin bu genel çerçevesi uzun yıllar önce tanımlanmış olmakla birlikte, son yıllarda Neolitik Dönem üzerine kazı ve araştırmaların artması ile bu döneme ilişkin bakış açımız köklü bir değişim geçirmiştir.

1990'lı yıllara kadar tarımın Anadolu'nun güneyindeki yarı kurak bölgelerde güç doğa koşullarının zorlaması ile başladığı öngörülmekteydi. Bu nedenle ilk Neolitik yerleşimlerin zorlu koşullar altında varlıklarını sürdürmeye çalışan basit topluluklar tarafından kurulduğu düşünülmekteydi. Anadolu'da yapılan yeni kazılar, Neolitik yaşam biçiminin, güç çevre koşullarının olduğu yerlerde değil, avın ve besin kaynaklarının bol olduğu verimli bölgelerde başladığını göstermiştir. Artık Anadolu Neolitik kültürleri için sınıflanmış gelişkin toplumsal doku, uzman sanatkarlar, tapınak olarak nitelendirilecek anıtsal tören yapıları, görkemli heykeller, gelişkin teknoloji ve yoğun mal aktarımı, bilgi paylaşımı gibi tanımları rahatlıkla kullanabilmekte, toplum üzerinde katı bir baskı kurmuş inanç sisteminden söz edebilmekteyiz. Günümüzden dokuz bin yıl kadar önce kültürel süreçte bir kırılma olduğu, bu tarihten itibaren çiftçilerin başka bölgelere, Avrupa ve Akdeniz havzasına yayıldığı, Neolitik yaşam biçiminin giderek küresel bir modele dönüştüğü anlaşılmaktadır.

Konuşma, Türkiye'de yeni yapılan Neolitik dönem kazıları ile ortaya çıkan sonuçları ele alacak ve kamuoyunda heyecan yaratan Göbeklitepe'yi bu çerçevede içinde değerlendirecektir.